

Caring Vets

CARING VETS POSITION PAPER ONBEDWELMDE RELIGIEUZE SLACHT -2024

Caring Vets is van mening dat de uitzondering op het bedwelmen voor de religieuze slacht in de Wet dieren dient te vervallen. Juist dierenartsen baseren zich op kennis in plaats van op vermenselijking van het dier, of op sentiment.

Volgens de Europese Verordening inzake de bescherming van dieren bij het doden (EG Nr.1099/2009) is slachten zonder voorafgaande bedwelming verboden, tenzij een lidstaat hiervoor een uitzondering maakt als het onbedwelmd (of onverdoofd) slachten gebeurt in het kader van een religieuze rite, en plaatsvindt in een erkend slachthuis. Het wordt onbedwelmd ritueel slachten genoemd. Nederland staat deze uitzondering toe in de Wet dieren (Art. 2.10 vierde lid) en stelt er regels voor in het Besluit houders van dieren (paragraaf 2, Art. 5.4 tm 5.9).

Een wetsvoorstel uit 2008 om de onbedwelmdde rituele slacht in Nederland te verbieden leidde tot veel tegenstand onder enkele religieuze groepen, omdat hen vrijheid van godsdienstuitoefening dreigde te worden ontnomen. Nadat de Tweede Kamer voor het verbod stemde, werd het opstellen van een Convenant om de praktijk van de onbedwelmdde rituele slacht te verbeteren, spoorlags uit de hoge hoed van de Staatsecretaris getoverd, met als doel voorstanders van de wet in de Eerste Kamer de voet dwars te zetten én de tegenstanders tegemoet te komen. Dat is gelukt, want de Eerste Kamer stemde in 2012 tegen het wetsvoorstel. Dat Convenant is met veel vertraging uiteindelijk in 2018 van kracht geworden. Er wordt dus nog steeds ritueel geslacht zonder voorafgaande bedwelming, maar met enkele strengere voorschriften.

In 2018 dient de Partij voor de Dieren opnieuw een wetsvoorstel in voor een verbod op onbedwelmd religieus slachten. Dit voorstel is in voorbereiding van behandeling, maar mogelijk komt er nu voortgang in dit wetsvoorstel?

Want, in februari 2024 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geoordeeld dat het verbod op ritueel slachten **niet**¹ in strijd is met de godsdienstvrijheid of het discriminatieverbod. (zie toelichting in de bijlage aan het slot van deze paper) De beroepszaak was aangespannen door religieuze organisaties in Vlaanderen, maar deze uitspraak is geldig in heel Europa, dus ook voor Nederland.

---

¹ <https://www.ehrc-updates.nl/?page=2> ; [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-14290%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-14290%22]})

Volgens het Hof² is het Vlaamse verbod op onverdoofd slachten in het kader van religieuze riten belangrijk om het welzijn van dieren te beschermen. In de maatschappij is er steeds meer aandacht voor dierenleed en het verbod past daarbij.

Caring Vets licht hieronder toe wat onbedwelmd slachten betekent voor het slachtdier. Daarna worden meer argumenten aangevoerd die het Caring Vets standpunt, dat onverdoofd religieus slachten verboden moet worden, verder onderbouwen.

Eerst beschrijven we het reguliere slachtproces van een rund³, zodat duidelijk wordt hoe dat afwijkt van de onbedwelmd rituele slacht. Als een veehouder besluit een rund te laten slachten wordt het naar het slachthuis vervoerd. Daar wordt het dier door een toezichhoudend dierenarts van de NVWA beoordeeld, de Ante Mortem keuring. Indien de dierenarts van mening is dat het dier geschikt is voor de slacht, wordt het toegelaten tot de slacht. Vervolgens wordt het in een fixatiebox geleid waar het los in staat, waarna het wordt bedwelmd door met een penschiettoestel een metalen pin met kracht in de schedel te schieten. Dit gaat gepaard met zo'n drukgolft dat het zachte hersenweefsel ogenblikkelijk kapot gaat. Het dier raakt in één tiende seconde bewusteloos en gevoelloos⁴ en maakt niet meer mee wat er gebeurt. De ademhaling stopt omdat het ademcentrum in de hersenstam ook vernietigd wordt. Het hart klopt echter zelfstandig, zonder aansturing vanuit de hersenen en klopt enige tijd door. Het dier is dus nog niet dood maar merkt niets meer. Vervolgens wordt het dier uit de fixatiebox gerold en aan een achterpoot opgehangen. Dan wordt het dier gedood door beide halsslagaders door te snijden. Terwijl het hart nog klopt wordt het bloed door deze snedes uitgepompt en overlijdt het dier na enkele minuten door verbloeding. Dit alles zonder dat het dier daar iets van heeft gemerkt, behalve dan dat iemand een penschiettoestel tegen zijn kop zette.

Bij onbedwelmd ritueel slachten van het rund verloopt het proces hetzelfde tot aan de fixatiebox. Er kunnen twee typen mechanische fixatie worden toegepast, waardoor het dier in zijn bewegingen wordt beperkt. Dat is nodig om een bewust dier de halssnee toe te kunnen brengen. Dat kan staande in een daartoe aangepaste fixatiebox, of liggend in een kanteltoestel. Na het indrijven van het rund wordt het kanteltoestel 90 of 180 graden gedraaid, zodat het rund op de zij of rug komt te liggen voordat het aangesneden wordt. Op de rug gedraaid ondervindt het dier pijn van de aanraking en druk van metaal op de uitstekende botdelen, want bij runderen zijn de uitstekende botdelen niet bedekt met spieren zoals bij een paard. Ook drukt de grote gevulde pens tegen de borstholte en de longen, met benauwdheid tot gevolg. De houding op de rug is tevens tegennatuurlijk voor een prooidier als een rund; het dier ondervindt hier veel angst en stress van. Voordeel van de fixatie op de zij of rug is dat het aansnijden makkelijker gaat dan bij het staande dier. De dieren verzetten zich echter vaker tegen het indrijven in het kanteltoestel, vergeleken met de staande fixatiebox. Bij de staande fixatiebox wordt de kop van het rund vastgeklemd voorafgaand aan de snede. Na het aansnijden zakt het dier bij bewustzijn door de poten, waardoor er spanning komt op de halswond, de bloedvaten dichtgedrukt worden, daardoor niet goed doorbloeden en het rund lang bij bewustzijn blijft. Ook komt de halswond vaak in aanraking met de randen van de fixatiebox, wat erg pijnlijk is.

WUR Wageningen stelde na onderzoek vast dat beide fixatiemethoden bij de onbedwelmd religieuze slacht aantoonbaar stress veroorzaken⁵. Staand of liggend gefixeerd, het angstige dier kan geen kant op en ervaart deze stress bij volledig bewustzijn.

---

² <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/nre-2024-nr-3.pdf> blz 45 Godsdienstvrijheid

³ Gezien de beperkte omvang van deze paper ligt het accent op de diersoort rund

⁴ EFSA (2004), Welfare aspects of stunning and killing methods

⁵ WUR rapport 379 en rapport 417

De volgende stap in het slachtproces is het doden door verbloeding. Daartoe wordt met een scherp mes de hals doorgesneden. Hierbij worden huid, spieren, luchtpijp, slokdarm, halsslagaders, halsaders, andere bloedvaten, zenuwbanen en bindweefsel doorgesneden. Al deze zachte weefsels bevatten pijn registrerende receptoren. Het doorsnijden heeft dus veel pijnprikkels tot gevolg. Het doorsnijden verhindert niet het doorgeven van deze prikkels aan de hersenen, waardoor het dier bewust ernstige pijn ervaart⁶ totdat het dier bewusteloos en gevoelloos wordt door bloedverlies. Dat wordt veroorzaakt doordat de halsslagader bij het rund, (dit is een anatomische bijzonderheid) bestaat uit een uitwendige tak, en een inwendige tak die via de halswervels loopt. Deze inwendige tak wordt niet aangesneden. Om de kop, met name de hersenen, van bloed te blijven voorzien, blijft 1/3 van de totale bloedstroom naar de kop lopen via deze interne halsslagaders.

Dit extra bloedvat zorgt ervoor dat tijdens het verbloeden een rund langer bij bewustzijn blijft dan bijvoorbeeld een schaap.

En het rund ervaart meer lijden ten gevolge van de onbedwelmdde halssnee.

De zwerfende zenuw, de nervus vagus, is ook doorgesneden bij de halssnede en functioneert niet meer. De nervus vagus bepaalt onder andere het adempatroon. Dat wordt doorbroken, waardoor het dier een gevoel van verstikking ervaart. Door de doorgesneden slokdarm loopt bij de fixatie in het kanteltoestel de pensvloeistof de luchtpijp in, samen met het bloed uit de grote wond. Het inademen van vloeistoffen is uitermate pijnlijk, en het gevoel van verstikking neemt hierdoor nog toe. Het rund heeft de drang zich te uiten middels loeien, maar door de doorgesneden luchtpijp komt er geen lucht langs de stembanden. Uiteindelijk sterft het dier, bijna tot het einde bij bewustzijn, door verbloeding. Als er niet ingegrepen wordt, duurt dit bewustzijn gemiddeld 2 minuten⁷, maar soms ook veel langer.

Sinds 1 januari 2018 is het Convenant onbedwelmd slachten volgens religieuze riten van kracht geworden in het Besluit houders van dieren. Het verplicht tot bedwelmen van runderen en schapen na 40 seconden, als zij het bewustzijn dan nog niet hebben verloren. Dit betekent dat een tot wel 6 minuten durend stervensproces gelukkig niet meer voorkomt. Ook is permanent toezicht door een Officiële Toezichthouder van de NVWA verplicht bij de onbedwelmdde rituele slacht en de slachter moet diens aanwijzingen opvolgen. De huidige wettelijke regels verhinderen echter niet dat angst, stress en ernstig lijden bij het onbedwelmd fixeren en doden optreden, maar verkorten de periode van stress en pijn na het aansnijden.

Bij de overige diersoorten spelen andere anatomische en fysiologische eigenschappen, waardoor de mate van aantasting op onderdelen verschilt met die van het rund, maar er is steeds sprake van aantasting van het dierenwelzijn⁸

Caring Vets concludeert dat de onbedwelmdde religieuze slacht van dieren een ernstige aantasting van het dierenwelzijn betekent.

De in de Wet dieren vermelde intrinsieke waarde van het dier wordt bij de onbedwelmdde religieuze slacht aangetast en diens integriteit wordt niet gerespecteerd. Maar dat kan anders! Het gebeurt al veel dat dieren volgens de religieuze rite worden aangesneden nadat ze zijn bedwelmd. Het slachtdier is dan bewusteloos, maar nog in leven tijdens het aansnijden en sterft door verbloeding.

---

⁶ DJ Mellor, TJ Gibson and CB Johnson; a re-evaluation of the need to stun calves prior to slaughter by ventral-neck incision: an introductory review; New Zealand Veterinary Journal 57(2), 74-76, 2009

⁷ Piet van Themsche et al 2015 rapport, Joods ritueel slachten, evaluatie haalbaarheid van het convenant

⁸ als voorbeeld: schapen uiten angst en pijn anders dan runderen. Schapen verliezen gemiddeld sneller het bewustzijn na het aansnijden dan runderen

Verschillende typen bedwelming worden toegepast, zoals bij schapen de -reversibele- elektrische bedwelming en bij runderen veelal het penschiettoestel.

Omdat bij de religieuze slacht een voorafgaande (reversibele) bedwelming mogelijk is, vindt Caring Vets de aantasting van het dierenwelzijn bij het onbedwelmd slachten vermijdbaar.

Door stringente eisen aan fixatietoestellen én door permanent NVWA toezicht tijdens het onbedwelmd religieuze slachten, dat door de slachter moet worden betaald, is het aantal slachthuizen dat door het jaar heen dieren onbedwelmd religieus slacht sinds 2018 afgenomen. tot 16⁹, 29 slachthuizen hebben er nog wel een registratie voor. Tijdens het Offerfeest in 2022 werd bijna 50% van de slachtdieren met voorafgaande bedwelming geslacht en werd bij een deel van de onbedwelmd geslachte dieren een post-cut stun toegepast¹⁰. Religieuze slacht met voorafgaande bedwelming wordt door een toenemend aantal slachthuizen toegepast. Financiële argumenten spelen dus een rol bij de keuze van al of niet bedwelmen: In 2019 werden 69.526 dieren onbedwelmd ritueel geslacht, in 2022 was dat teruggelopen tot 38.608. De sterkste afname is te zien bij schapen, van 60.191 onbedwelmd geslachte schapen in 2019 naar 30.405 in 2022. Het totaal aantal runderen dat in ons land in 2022 geslacht is bedraagt 526.600; daarvan werden 2.867 onbedwelmd ritueel geslacht. Het totaal aantal schapen in 2022 geslacht is 664.400; daarvan werden 30.405 onbedwelmd ritueel geslacht.

Dat bij de rituele slacht steeds meer gekozen wordt voor slachten mét voorafgaande bedwelming, maakt duidelijk dat de religieuze doelgroepen vlees van met voorafgaande bedwelming geslachte dieren accepteren. Caring Vets stelt dat onbedwelmd ritueel gedood vlees is niet noodzakelijk blijkt. Het aantasten van het dierenwelzijn blijkt vermijdbaar.

Uit dieronderzoek blijkt dat er steeds meer diersoorten zijn die niet alleen te karakteriseren zijn als “wezens met gevoel” maar ook als wezens met bewustzijn. De opvattingen in de maatschappij over hun intrinsieke waarde¹¹ en de morele status van dieren verandert, er moet rekening mee gehouden worden. De overheid moet meer doen om het welzijn van onze landbouwdieren te beschermen¹². Rapporten als Doden van gehouden dieren, Ja mits, nee tenzij¹³ vermeldden al in 2004 dat van de meeste Nederlanders dieren gedood mogen worden voor de consumptie van vlees. Dit doden moet echter geschieden zónder onnodig lijden van dieren.

Onze landbouwdieren zijn wezens met gevoel en bewustzijn, er moet rekening mee worden gehouden. De meeste Nederlanders vinden dat slachtdieren zonder onnodig lijden moeten worden gedood.

Al sinds de invoering van de uitzondering op bedwelmd slachten voor de Israëlitische en Islamitische rite bestaat de eis dat geslacht wordt voor de behoefte van de lokale doelgroep. Aan deze eis is echter nooit¹⁴ voldaan door de stakeholders én is niet afgedwongen door de toezichthouder en het

---

⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/04/06/overzicht-van-erkende-slachthuizen-met-een-registratie-voor-onbedwelmd-rituele-slacht>

¹⁰ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vm72nnkjmhu>

¹¹ De Cock Buning, 2012, Denken over dieren, dier en ding, zegen en zorg

¹² De staat van het Dier, RDA 2018 en 2022: <https://www.rda.nl/nieuws/nieuws/2023/04/06/dierenwelzijn-gaat-nederlanders-aan-het-hart>

¹³ E.L. Stassen, B. Rutgers NWO rapport 2004

¹⁴ 2017.kamerbrief-over-voortgang-convenant-onbedwelmd-slachten-volgens-religieuze-riten

ministerie, met meerdere gevolgen. Wel zijn door WUR productstromen en vierkantswaardering onderzocht (verwaarden van karkasdelen die niet koosjer zijn, of anderszins niet geschikt voor de doelgroep) over 2018 tot 2020¹⁵. Er wordt vlees van onbedwelmd geslachte dieren geëxporteerd en geïmporteerd. En, consumenten kunnen ongewild vlees van onbedwelmd geslachte dieren in hun winkelwagentje krijgen of op hun bord in een restaurant, omdat bijvoorbeeld een deel van de geslachte karkas niet gegeten wordt door de doelgroep en op de reguliere markt afgezet wordt¹⁶.

Vlees van de onbedwelmd rituele slacht wordt niet uitsluitend voor de lokale Islamitische of Joodse doelgroep geproduceerd. Andere burgers kunnen ongewild vlees van onbedwelmd ritueel geslachte dieren consumeren.

Dierenartsen die Officiële Toezichthouder zijn bij de onbedwelmd rituele slacht geven al jaren aan dat zij grote moeite hebben om deze taak te vervullen, omdat die in tegenspraak is met hoe zij vinden dat dieren behoren te worden behandeld en wat hun taak daarbij is. Frauke Ohl en Ludo Hellebrekers stellen in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde¹⁷: 'de dierenarts beschikt over kennis ten aanzien van de wettelijke en de maatschappelijke context van dierenwelzijn. De dierenarts neemt een standpunt in en kan dit standpunt wetenschappelijk onderbouwen en in het dagelijks maatschappelijk verkeer communiceren'. De standpunten van de KNMvD, de FVE (de federatie van dierenartsen in Europa) en veel andere dierenartsen-organisaties zijn unaniem: onbedwelmd ritueel slachten betekent een ernstige aantasting van het dierenwelzijn en moet verboden worden.

De taakinvulling van toezichthoudende dierenartsen bij de onbedwelmd rituele slacht gaat in tegen hun beroepsovertuiging. Het standpunt van organisaties van dierenartsen is dat de onbedwelmd rituele slacht verboden moet worden.

Resumerend:

Religieuze slacht zonder voorafgaande bedwelming betekent volgens dierenartsen en wetenschappers een ernstige aantasting van het dierenwelzijn. De toegenomen morele status van dieren vereist dat hun intrinsieke waarde zwaar moet wegen bij afwegingen over hun gebruik. Er zijn alternatieven beschikbaar om religieus te slachten mét voorafgaande bedwelming, en die ook steeds meer worden toegepast. Dit komt tegemoet aan de maatschappelijke consensus dat dieren gedood mogen worden voor consumptie, maar daarbij niet mogen lijden. Consumenten willen erop kunnen vertrouwen dat het vlees dat zij consumeren afkomstig is van met voorafgaande bedwelming geslachte dieren. Export van onbedwelmd geslacht vlees - in plaats van alleen slachten voor de behoefte aan halal en koosjer vlees in Nederland- en de niet transparante vleesstroom zijn in tegenspraak met het doel van de wet.

Aanvullend een ander groot punt van zorg voor Caring Vets:

De export van levende slachtdieren naar landen buiten de Europese Unie leidt tot zeer ernstig lijden van de dieren als zij in Derde landen onbedwelmd ritueel worden geslacht. Het ontbreekt in veel landen buiten de EU aan wettelijke bescherming van de dieren. Stieren worden bijvoorbeeld in Turkije levend opgetakeld aan één poot en daarna ritueel gedood door de halssnede waaruit ze verbloeden. Deze vele minutenlange dierenmishandeling is onacceptabel!

---

¹⁵ <https://edepot.wur.nl/560363>

¹⁶ <https://edepot.wur.nl/560363>

¹⁷ Dierenwelzijn- De Diergeneeskundige positie; Tijdschrift voor Diergeneeskunde Deel 134.aflevering 18. 15 september 2009

Omdat het lang zal duren om dierenwelzijnsregels in Derde landen te realiseren en vervolgens te handhaven, moet de export van levende (slacht)dieren naar Derde landen stoppen!

Bijlage Nieuwsbrief Rechtspraak Europa 2024, nr. 3 blz. 45-46

Godsdienstvrijheid.

EHRM Uitspraak 16760/22, 13 februari 2024

Verbod op rituele slachting van dieren zonder voorafgaande verdoving in Vlaamse en Waalse regio's – Artikelen 9 en 14 EVRM – Geen schending

In België bepaalde de federale wetgeving aanvankelijk dat gewervelde dieren niet mogen worden geslacht zonder te zijn verdoofd, met een uitzondering voor dieren die ritueel worden geslacht. Nadat dierenwelzijn een regionale bevoegdheid werd, kondigden twee regio's decreten aan die een einde maakten aan deze uitzondering.

Met een beroep op artikel 9 EVRM (vrijheid van godsdienst) stellen de klagers dat het betwiste verbod een ongerechtvaardigde inmenging vormt in hun recht op eerbiediging van hun vrijheid van godsdienst. Met een beroep op artikel 14 EVRM (verbod op discriminatie) in samenhang met artikel 9, klagen ze dat ze gediscrimineerd zijn op het gebied van hun vrijheid van godsdienst

Het Hof constateert een inmenging in de vrijheid van religie van de klagers, maar oordeelt dat deze gerechtvaardigd is. Dierenwelzijn dient beschouwd te worden als een aspect van "openbare zeden" in de zin van artikel 9, lid 2 EVRM. Daarmee beschouwt het Hof de bescherming van dierenwelzijn als een legitiem doelen concludeert het dat de nationale autoriteiten binnen hun beoordelingsruimte zijn gebleven bij het invoeren van de betreffende maatregelen. Geen sprake van schending van artikel 9 EVRM.

Het Hof benadrukt dat dit de eerste keer is dat het de vraag behandelt of de bescherming van dierenwelzijn kan worden gekoppeld aan een van de doelen in artikel 9 EVRM.

In het licht van de discriminatieklacht wijdt het Hof overwegingen aan de positie van de klagers als Joodse en moslimgelovigen in vergelijking met die van de overige bevolking. Daarbij komt het Hof tot de conclusie dat geen sprake is van een schending van artikel 14 EVRM in samenhang met artikel 9 EVRM.